

IZLOŽBA 'BLAGO ETNOGRAFSKOG MUZEJA: STO PREDMETA ZA STO GODINA'

MATIJA DRONJIĆ □ Etnografski muzej, Zagreb

sl.1.-4. Izložba 'Blago Etnografskog muzeja:
sto predmeta za sto godina'
Snimila: Nina Koydl

Stogodišnjica osnutka Etnografskog muzeja obilježena je i prigodnom izložbom *Blago Etnografskog muzeja: Sto predmeta za sto godina*. Projekt je osmišljen sredinom 2018. kao tzv. *storytelling* dogradnja nove online platforme Etnografskog muzeja, ali je ubrzo postalo razvidno kako bi trebao zaživjeti i kao klasična izložba u kojoj će sudjelovati cjelokupni kustoski tim. Zamisao je bila inovativan, zanimljiv i zabavan način predstaviti predmete iz muzejskog fundusa i interpretirati ih u skladu sa suvremenom vizijom muzeja u kontekstu baštinske institucije. S obzirom da se pred kustosima našao nimalo lak zadatak – dočarati sto godina cjelokupne djelatnosti Etnografskog muzeja u kulturološkome, vremenskome i prostornom kontekstu – odlučili su korisnicima ponuditi interpretaciju fundusa putem stotinu predmeta iz zbirke. Svjesni ograničenja koje je diktirala veličina izložbenog prostora u dvorani u prizemlju sjevernog krila zgrade, svoj su odabir utemeljili na društvenom kontekstu i simboličkom značenju pojedinog predmeta, ali naracijama niza osoba koje su bile u kontaktu s njim

– od onih koji su ga izradili i njime se koristili, do skupljača i donatora. Osim predmeta, predstavljen je i velik broj arhivskih fotografija te dokumenata, zvučnih, filmskih i multimedijских sadržaja, kao i pojedinih antologijskih izdanja te izbor iz izdavačke djelatnosti posljednja dva desetljeća.

Uvodni dio zamišljen je kao putovanje kroz stalne muzejske postavke, s posebnim osvrtom na pojedine važne događaje, a kako je posljednji stalni postav svjetlo dana ugledao početkom 1970-ih godina, uz pomoć arhivskih fotografija prikazani su njegovi elementi koji su u međuvremenu uklonjeni (poput postava u sjevernoj dvorani prizemlja koja je prikazivala elemente tradicijske ekonomike ili dijela postava tradicijskog odijevanja u Hrvatskoj koji se nalazio u sjevernoj dvorani na prvom katu). Suvremene snimke ilustriraju one dijelove koje je i dalje moguće razgledati, čime je napravljena tranzicija u prikazu prema suvremenosti dočaranoj fotografijama velikih izložbenih projekata iz proteklog desetljeća koji se bave odnosom tradicije i suvremenosti, poput izložaba

Idemo na kavu! (2010.), *Tko nosi, ne prosi* (2010.), *Svijet igračaka* (2012.), *Dim – priča o duhanu* (2015.) itd. U sklopu putovanja kroz prošlost Etnografskog muzeja prikazuje se i rijedak filmski zapis koji prikazuje radnu svakodnevicu muzejskog osoblja 1940., a izložena su i tri vodiča kroz stalne postavbe: *Šetnje kroz Etnografski muzej* autora Mirka Kusa Nikolajeva (1927.), antologijski *Tumač izložene građe Etnografskog muzeja* Marijane Gušić (1955.) i suvremena *Virtualna šetnja postavom Etnografskog muzeja* (2016.), mobilna aplikacija za Android i iOS platforme koja se koristi uz pomoć *Google cardboard* naočala.

Od samog osnutka Etnografskog muzeja važan aspekt njegove djelatnosti svakako su bila terenska istraživanja. Izložba prikazuje pionirski pothvat iz 1923., tzv. pokupsku ekspediciju koju su vodili tadašnji kustosi Vladimir Tkalčić i Milovan Gavazzi. U društvu nekolicine suradnika Muzeja i avanturista, među kojima su bile i dvije dame, otisnuli su se rijekom Kupom od Karlovca do Siska kako bi evidentirali detalje iz života lokalnog stanovništva, prikupljali etnografske predmete i širili mrežu tzv.

muzejskih povjerenika, odnosno pojedinaca zainteresiranih za daljnju suradnju. U četiri tjedna posjetili su više od trideset lokaliteta, prikupili preko stotinu predmeta i snimili 90-ak fotografija koje se danas s pravom smatraju antologijskim djelima rane vizualne antropologije. Izložene su 24 reprodukcije izrađene od izvornih negatifa te votivni vjenčić koji je služio za zaštitu i liječenje od glavobolje. Suprotstavljeni temi „domaće” ekspedicije, izloženi su „egzotični” predmeti iz bogate Zbirke izvaneuropskih kultura. Prikupljani su u različitim kontekstima od druge polovice 19. st. do danas, a donirali su ih mnogi istraživači, avanturisti i svjetskih putnici poput Dragutina Lermana (nož za brijanje iz Konga) ili Davora Rostuhara (figura *Yipwon* s Papue Nove Gvineje).

Izložba se dotaknula mnogih značajnih ličnosti koje su obilježile stotinu godina postojanja Etnografskog muzeja, od kojih istaknuto mjesto ima Salamon Berger, njegov prvi ravnatelj i zasigurno najveći pojedinačni donator. Cjelinom dominira njegov portret koji je naslikao Vlaho Bukovac, a izloženi je i niz predmeta u vezi s *Tekstilnom industrijom Berger*. Kao trgovac tekstilom organizirao

sl.5. Dukati
Gundinci (Slavonski Brod), prva polovica
20. stoljeća
EMZ 25378
Zbirka nakita

sl.6. Konj
Dragutin i Barbara Mikuš
Laz Stubički, 2003.
EMZ 45548
Zbirka tradicijskih dječjih igračaka

sl.7. Nakurnjak
okolica Mostara, 1930-te
EMZ 13259
Zbirka osobnih predmeta

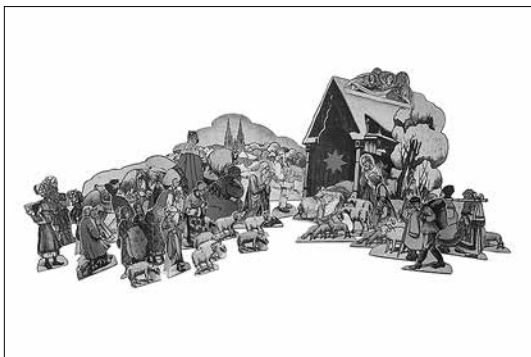
sl.8. Umjetno božićno drvce
Njemačka, prva polovica 20. stoljeća
EMZ Va 932
Zbirka predmeta vezanih uz običaje i
vjerovanja

je kućne radinosti u kojima su žene iz ruralnih predjela tradicijskim tehnikama izrađivale posoblje i odjeću ukrašenu folklorim motivima, artikle koji nisu bili namijenjeni stanovništvu ruralnih područja već onima u gradu, čijem su ukusu prilagođivani sukladno aktualnim modnim strujanjima. Proizvodi su putem velikih međunarodnih gospodarskih izložaba plasirani i na svjetska tržišta, a njihovoj uspješnoj promociji pridonosile su izložene promotivne razglednice i mape uzoraka koje je Salamon Berger oporučno ostavio Etnografskome muzeju.

S obzirom na to da zasigurno dvije trećine fundusa otpada na građu tekstilne provenijencije ili s njom povezanih predmeta poput alata i pomagala za obradu tekstila, nakita te ostalih podataka koji su činili sastavni dio svakodnevnoga ili blagdansnoga tradicijskog odijela, tema tekstilnog rukotvorstva i odijevanja nametnula se kao neizostavan dio izložbe. Predstavljeni su razni rarietni predmeti, uobičajeni za prostorni kontekst kojemu pripadaju, poput stražnje ženske pregače s Korduna, vezanih ženskih cipela iz Posavine ili kamena koji je služio za učvršćivanje nabora na tkanini. Za izlaganje

su odabrani i neki neobični primjerci iz tekstilnih zbirki Etnografskog muzeja poput umanjene replike nošnje turopoljskog tipa koja je služila kao odijelo za purana ili poput vunenog *nakurnjaka* iz okolice Mostara. Od nakita su na istaknutome mjestu izloženi nezaobilazni dukati iz istočne Slavonije, koji su ujedno prikazani i na prigodnoj obljetničkoj poštanskoj marki, a zastupljeni su i pojedini odjevni predmeti koji čine sastavni dio urbane kulture druge polovice 20. st. poput ženskog *šlafroka* karakterističnoga za 1960-e i 1970-e godine.

U fundusu Etnografskog muzeja nalazi se nemali broj crteža i akvarela koje je izradila akademska slikarica i nekadašnja djelatnica Zdenka Sertić u sklopu terenskih istraživanja ili na temelju predmeta iz tekstilnih zbirki. Njezini su radovi tijekom prošlosti uglavnom korišteni kao dokumentacijski ili ilustrativni prilozi za stručne i znanstvene radove, a danas su pohranjeni u Zbirci slika Etnografskog muzeja te su u povodu stote obljetnice Muzeja izložena njezina dva rada, također unutar teme tekstilnog rukotvorstva i odijevanja. Poput Zdenke Sertić, i drugi su likovnjaci crpili inspiraciju iz tekstilne

građe Etnografskog muzeja te su njihovi radovi nakon dugo vremena ponovo dostupni publici, primjerice Ba-bićev *Kožuh*. Međutim, bogata Zbirka slika nije ograničena samo na likovna ostvarenja akademskih umjetnika, već se u njoj nalaze i mnoge slike anonimnih autora koje su bile sastavni dio inventara seoskih crkvice ili seljačkih domova. Uglavnom su to prikazi svetaca, ali na nekima od tih radova – poput izloženih slika svetog Vida i svetog Roka iz župne crkve svetog Jurja u Vukšinu Šipku (Krašić) – prikazano je lokalno stanovništvo u nošnjama karakterističnima za to područje. Takve slike, ali i primjerci koji su se nalazili u seljačkim kućama, bili su zavjetne prirode i kao elementi pučke pobožnosti zorno dočaravaju elemente duhovnosti u tradicijskom kontekstu.

Predodžbe i vjerovanja o onostranosti te njezinu potencijalom nepovoljnom djelovanju na ljude i njihovu okolinu neizostavan su dio ljudske svakodnevnice, a samim time i jedan od omiljenih predmeta etnoloških i kulturnoantropoloških istraživanja. Budući da se nematerijalnost kulture neizostavno veže za njezinu fizičku, dakle materijalnu komponentu, važan dio fundusa Etnografskog muzeja čine predmeti vezani za običaje i vjerovanja. Na izložbi su predstavljeni pojedini predmeti čija je zadaća apotropejska, odnosno za njih se vjeruje da štite od lošeg djelovanja zlih sila. Takva je hamajlija iz okolice Bihaća koja je bila ušivena u odjeću trogodišnjeg dječaka, dok su neki od izložaka usko vezani za koncept magijskog liječenja, poput *Fatimine ručice*, odnosno grančice jerihonske ruže koju su putujući trgovci prodavali kao sredstvo za olakšavanje porođaja. Godišnji su običaji prikazani uz pomoć tipičnih, ali raritetnih predmeta, svojevrsnih vizualnih simbola velikih blagdana katoličkog kalendara – kartonskih božićnih jaslca s likovima odjevenim u

sl.9. Narodne jaslice
Rudolf Valić / Hrvatski štamparski zavod d.d.
Zagreb, 1930-e
EMZ 48736
Zbirka božićnih jaslca

sl.10. Ženske cipele
Gušće (Petrinja), 2. polovica 19. stoljeća
EMZ 6235ab
Zbirka narodnih nošnji središnje Hrvatske

sl.11. Ceker
Zagreb, 1960-te
EMZ 51316
Zbirka torbi

sl.12. Stražnja pregača
Kordun, kraj 19. stoljeća
EMZ ŠM 900
Zbirka narodnih nošnji gorske Hrvatske i
jadranskog zaleđa

narodne nošnje koje je oslikao Rudolf Valić, umjetnoga božićnog drvca s početka 20. st., pisanice ukrašene tehnikom svilopisa itd.

Glede izbora predmeta vezanih za običaje životnog ciklusa, potrebno je posebno naglasiti posljednju akvizi-ciju – vjenčanu sliku mladenaca iz Subotice, uramljenu zajedno s mladenkinim vijencem i kiticom. Predmeti poput toga u muzejskim su fundusima vrlo malobrojni jer ih obitelji generacijama čuvaju kao uspomene, a nerijetko su i jedine fotografije osoba snimljene u njihovoj mladosti. Unutar teme svadbenih običaja izložena je bogato ornamentirana škrinja za mladenkinu *dotu* ili *prćiju*, odnosno za tekstilne predmete koje mladenka nakon udaje donosi u novi dom, dok su pogrebni običaji interpretirani putem plahte od domaćeg platna s apliciranim čipkom na batiće iz Sunjske Grede, koja je služila za pokrivanje pokojnika na odru te za njegovo smještanje u lijes.

Kao svojevrsni kontrapost tekstilnom rukotvorstvu napravljen je izbor iz predmeta koji su proizvodi drugih grana tradicijskog rukotvorstva ili obrtništva, a vezani su za svakodnevnu ekonomiku i život obitelji – riječ je o proizvodima lončara i košaraša, kao i o različitim alatima. S obzirom na to da je tradicijsko obrtništvo pojam koji uvelike nadilazi ruralni kontekst, tom se temom upravo propituje koncept dihotomije sadržan u opreci selo : grad u prostornome, ali i u vremenskom kontekstu. To možda najbolje ilustrira drvena čaplja, popularni

sl.13. Majka Božja u oblacima
Ivanska (Bjelovar), 19. stoljeće
EMZ 50287
Zbirka slika

suvenir iz 1970-ih godina koji je prezentiran kao klasičan proizvod tradicijskoga (seljačkog) tesarstva, a izrađivali su ga štichenici Kaznionice u Lepoglavi.

Izbor iz Zbirke glazbala dodatak je prethodnoj cjelini, a njime se evocira prošlost i ilustrira budućnost Etnografskog muzeja. Prije osnutka zagrebačkog Instituta za narodnu umjetnost 1948. (današnjeg Instituta za etnologiju i folkloristiku), u Etnografskom je muzeju djelovao Odsjek za pučku muziku (utemeljen 1921.) koji je vodio Božidar Širola – prvi hrvatski etnomuzikolog koji je pokrenuo institucionalno bavljenje etnomuzikologijom i prikupljanje elemenata glazbene kulture, a njegov je rad, među ostalim, rezultirao prikupljanjem oko tri četvrtine današnje Zbirke glazbala. Uz predmete je izložen i digitalni katalog Zbirke, rezultat višegodišnjeg projekta digitalizacije provedenoga u suradnji s tvrtkom Link2, koji će biti sastavni dio buduće online platforme Etnografskog muzeja (odnosno tražilice kroz digitaliziranu muzejsku i dokumentacijsku građu), a posjetitelji mu mogu pristupiti preko interaktivnog kioska postavljenoga unutar izložbe, i to uz pomoć vlastitih mobilnih uređaja ili od kuće. U sklopu multimedijske prezentacije baštine, u suradnji s timom za inovacijski konzalting okupljenim oko zagrebačke tvrtke Prokotip te uz veliku pomoć Ansambla narodnih plesova i pjesama hrvatske LADO, dugogodišnjih partnera i suradnika u brojnim projektima Etnografskog muzeja, izložba je zaokružena naracijama vezanima za dvanaest odabranih predmeta koje je moguće poslušati na sustavima za reprodukciju zvuka.

Posebna cjelina osmišljena je za najmlađe, a u njoj su izložene dječje igračke iz Zbirke tradicijskih dječjih igračaka te iz Zbirke dječjih igračaka i igara. Tijekom po-

sljednog desetljeća djelatnici Etnografskog muzeja aktivno rade na istraživanjima različitih aspekata dječje kulture, prikupljanju predmeta i komuniciranju s publikom putem izložaba i edukativnih programa diljem Hrvatske. Od 2012. izložba *Dječje igračke iz hrvatske baštine* gostovala je u gotovo dvadeset gradova te su objavljeni katalozi obju zbirki. U interpretaciji predmeta osobit je naglasak stavljen na njihovu nematerijalnu komponentu, a intencija je bila izložiti i pojedine predmete koji su povezani s fenomenima što ih je Republika Hrvatska uspješno uvrstila na UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva. Takvi su izložci drveni konjić – klasičan primjer proizvodnje dječjih igračaka u Hrvatskom zagorju licitarsko srce – proizvod licitarskih obrta i jedan od simbola vizualnog identiteta Zagreba i sjeverne Hrvatske općenito, ili jastučić s čipkom na batiće koju je izradila Zlata pl. Šufflay, iz koje se s vremenom razvilo umijeće izrade *lepoglavske čipke*. U pripremama nominacija tih fenomena za UNESCO-ovu Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva sudjelovali su mnogi stručnjaci Etnografskog muzeja, a uz opsežna terenska istraživanja kao vrijedan izvor podataka i spoznaja još se jedanput dokazao bogati muzejski fundus, čime je dodatno apostrofirana važnost stogodišnjeg postojanja, djelovanja i društvenog značenja Etnografskog muzeja kao baštinske institucije.

Primljeno: 4. listopada 2019.

THE EXHIBITION "TREASURES OF THE ETHNOGRAPHIC MUSEUM: A HUNDRED OBJECTS FOR A HUNDRED YEARS"

The hundredth birthday of the Ethnographic Museum was celebrated by, among other events, an exhibition especially for the occasion entitled *Treasures of the Ethnographic Museum: A hundred objects for a hundred years*. The entire team of curators took part in the production of this project, and it was unusual objects and stories related to them that were in the centre of their attention. The idea was to present objects from the holdings in an interesting and amusing manner and to interpret them in line with the contemporary vision of the museum in the context of a heritage institution. Since the curators were faced with no small task – to conjure up a hundred years of the whole of the operations of the Ethnographic Museum in its cultural, temporal and spatial context – they decided to offer visitors an interpretation of the holdings through one hundred objects from the collections. Aware of the restrictions imposed by the size of the exhibition space in the room in the ground floor of the north wing of the building, they based their selection on the social context and symbolic meaning of the individual object, and through narrations of the series of people in contact with them, including those who made and used them, collected and donated them. Also presented were a large number of archival photographs and documents, audio, cinematic and multimedia contents, and some classic publications and a selection from the publishing activity of the last two decades.